

خلاصه گزارش تحلیل وضعیت سبک زندگی ایثارگران با معیارهای اسلامی و ایرانی

چکیده

توجه به موضوع سبک زندگی در جامعه ایرانی به سالیان اخیر باز می‌گردد. دلیل این توجه، سرعت شگفت‌انگیز تحولات اجتماعی و سیاسی در دوران معاصر و تغییرات مداوم در شیوه‌های عینی زندگی مردم است. پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت سنخ‌های مختلف سبک زندگی ایرانی، اسلامی، مدرن و نامتعارف در بین ایثارگران بر حسب الگوها و مولفه‌های مختلف و نیز مقایسه آنها از طریق متغیرهای نوع ایثارگری، و ویژگی‌های فردی و اجتماعی صورت گرفته است. برای پاسخ به سوالات و اهداف اساسی پژوهش از دو روش تحقیق دلفی و پیمایش استفاده شده است. جمعیت آماری روش دلفی کلیه صاحب‌نظران حوزه سبک زندگی و همکاران علمی حوزه علوم اجتماعی بوده اند که سرجمع بالغ بر ۷۰ نفر می‌باشند. در بخش روش پیمایش، جمعیت آماری این پژوهش کلیه خانواده‌های ایثارگران در سال ۱۳۹۸ بودند که با برآورد حجم نمونه برابر با ۱۲۳۹ نفر و بهره‌گیری از شیوه نمونه‌گیری چند مرحله‌ای سعی گردید به نمونه واقعی دست یافت. نتایج حاصل نشان می‌دهد که در بین چهار سنخ سبک زندگی مورد مطالعه در بین ایثارگران و خانواده‌های آنها، وضعیت سبک زندگی به ترتیب اسلامی (برابر با میانگین ۶۵)، ایرانی (برابر با میانگین ۶۲)، مدرن (برابر با میانگین ۴۴) و نامتعارف (برابر با میانگین ۲۴) می‌باشد. یافته‌ها حاصل از آزمون آماری معنادار و قابل‌تعمیم است؛ به عبارتی می‌توان چنین اذعان داشت که در بین خانواده‌های ایثارگر کل کشور رعایت سنخ سبک زندگی اسلامی بیشتر از سایر سبک‌های دیگر (ایرانی، مدرن و نامتعارف) است. بر حسب نوع خانواده می‌توان چنین قضاوت نمود که در بین افراد مورد مطالعه، «فرزند شهید و فرزند آزاده» سبک زندگی آنها در حد کم، «همسر شهید، همسر آزاده، جانباز و آزاده» در حد متوسط و «همسر جانباز و فرزند جانباز» در حد زیاد، اسلامی می‌باشد. در بین افراد مورد مطالعه، سبک زندگی «همسر و فرزند شهید و فرزند آزاده» در حد کم، «همسر آزاده، افراد جانباز و آزاده» در حد متوسط و «همسر جانباز و فرزند جانباز» در حد زیاد، ایرانی می‌باشد. «همسران شهید» در مقایسه با سایر افراد، وضعیت سبک زندگی مدرن کمتری دارند. در نهایت اینکه «همسران جانباز» سبک زندگی نامتعارف آنها در حد کم، «فرزند جانباز، افراد آزاده، همسر آزاده و شهید همسر» در حد متوسط و «فرزند جانباز و شهید» در حد زیاد می‌باشد.

کلید واژه‌ها: خانواده ایثارگر، سنخ سبک زندگی، الگوهای سبک زندگی، سبک زندگی اسلامی و ایرانی

بیان مساله

امروزه در ایران پدیده‌هایی چون شهرنشینی گسترده، جهانی شدن، افزایش روز افزون رسانه‌های جمعی، گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی گوناگون و متنوع همگی زمینه را برای تغییرات اجتماعی و فرهنگی فراهم آورده و به تبع آن تغییر در سبک‌های زندگی افراد فراهم نموده است. بنابراین گسترش مدرنیته و قرار گرفتن در فضای صلح، تغییرات بسیاری در زندگی، احساس، تفکر، شیوه زندگی و فرهنگ انسان‌ها به وجود آورده است.

تحولاتی که در جامعه جهانی و نیز جامعه ایران در سه دهه اخیر رخ داده است، مهم‌ترین عامل اهمیت یافتن مقوله سبک زندگی است. به طور کلی، توجه به موضوع سبک زندگی در جامعه ایرانی به سالیان اخیر بازمی‌گردد. دلیل این توجه، سرعت شگفت‌انگیز تحولات اجتماعی و سیاسی در دوران معاصر و تغییرات مداوم در شیوه‌های عینی زندگی مردم است. در میان این تحولات رخداد انقلاب اسلامی و درگیری در ۸ سال جنگ تحمیلی، به همراه جهانی شدن از همه مهم‌تر بوده‌اند. بنابراین بی‌شک مواجهه فرهنگ و جامعه ایرانی با فرهنگ و نگرش غربی و مدرن، سبب تحول در سبک زندگی مردم ایران شده است. در واقع از آنجاییکه در اندیشه‌های مادی، سبک زندگی در قالب مصرف‌گرایی، تشخیص و انتخاب و ... خود را نشان می‌دهد؛ می‌تواند بر پرتو نظام ارزشی و معنایی بدان نگرست. پس سبک زندگی علاوه بر تظاهر مادی، سویه‌های ارزشی مختلف را نیز در برمی‌گیرد. در ادبیات مربوط به سبک زندگی، این مفهوم پس از آنکه ابتدا به ترتیب در آثار وبر، ویلن به کار رفت، از رونق افتاد و سال‌ها در جامعه‌شناسی مسکوت باقی ماند و در این سال‌ها بیشتر در پژوهش‌های بازار مورد استفاده قرار می‌گرفت. در سال‌های نخست دهه ۱۹۹۰ سبک زندگی با آثار نظریه پردازان اجتماعی و فرهنگی معاصر مانند بوردیو^۱ (۱۹۸۴)، فدرستون^۲ (۱۹۹۱)، شیلدز^۳ (۱۹۹۲)، رایمر چنی^۴ (۱۹۹۶) دوباره وارد مباحث جامعه‌شناسی شد. مطالعه پراوازه بوردیو تحت عنوان تمایز (۱۹۸۴) با بسط دادن به اندیشه‌های وبر، زیمل و ویلن سبک زندگی را چونان بازتاب منزلت اجتماعی مفهوم پردازی می‌کند

در این راستا، دست کم دو برداشت از سبک زندگی وجود دارد: در روایت نخست سبک زندگی معرف ثروت و موقعیت اجتماعی افراد و بیشتر شاخصی برای تعیین طبقه اجتماعی است. در روایت دوم، سبک زندگی شکل اجتماعی نوینی تلقی می‌شود که فقط در متن تغییرات فرهنگی مدرنیته و رشد فرهنگ مصرف‌گرایی معنا می‌یابد، و در معنای دوم است که سبک زندگی با مصرف و تمایز مرتبط است. در واقع گسترش مصرف و مصرف‌گرایی در سال‌های اخیر در ایران و توجه به آن در مقابل توجه کمتر به عرصه تولید در بحث هویت‌ها و تمایزات اجتماعی ضرورت توجه به سبک زندگی به عنوان مشخصه جامعه مصرفی را پیش روی‌مان قرار می‌دهد.

در ایران پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، با فشارهای داخلی و خارجی همراه بود. در این دوران، دیری نپایید که جنگ تحمیلی بعد از حدود ۲۰ ماه از پیروزی انقلاب به وقوع پیوست؛ اتمام جنگ و تغییر وضعیت حاکم بر جامعه، موجب گردید رویکرد «عقیدتی - حماسی» جنگ جای خود را به رویکرد «تاریخی - عقلانی» صلح بسپارد و به روشنگری ابعاد آن پرداخته شود (غیاثوند، ۱۳۸۶). بنابراین پیامدهای دوران جنگ، خسارات و آسیب‌های وارده، توسعه و سازندگی جامعه با حضور نسل دوم انقلاب در صحنه اجتماعی، وضعیت جدیدی را به وجود آورد که کاملاً متفاوت با گذشته بود. از طرف دیگر این تغییرات نیز وضعیت سبک زندگی ایثارگران و خانواده‌های آنها را تحت تاثیر خود قرار داده و موجب شکل‌گیری این دغدغه مهم گردید که سبک زندگی ایثارگران جامعه به عنوان الگوی مرجع نظام و مردم تا چه حد با معیارهای اسلامی و ایرانی جامعه مطابق دارد. البته چنین برداشتی از سبک زندگی، بیشتر از نوع توصیفی و هنجاری است؛ که قابلیت مقایسه را در پس رویکردهای آرمانی گذشته یا مطلوب آینده جستجو می‌کنند. در همین راستا برداشت‌ها و بررسی الگوهای وضعیت سبک زندگی اسلامی و ایرانی خود به نوعی دچار تضادها و تناقض

^۱-Bourdieu

^۲- Featherstion

^۳ Shields

^۴ Chaney

هایی در سنجش و مطالعه اند. این از آن روست که سبک های زندگی را می توان بر حسب هستی شناسی، ارزش ها و الگوهای رفتاری مورد بررسی قرار داد.

این تغییرات در سبک زندگی افراد جامعه اسباب کنجکاوی و بعضاً نگرانی صاحب نظران و سیاست گذاران اجتماعی فرهنگی جامعه را فراهم آورده است. گر چه در این میان بعضی رویکردهای گذشته محور، معتقد به واکاوی وضعیت و تحولات سبک زندگی در کشور در دهه اخیر و شکاف آن با انتظارات دینی و هنجاری جامعه ایثارگری می باشد. بنابراین سبک زندگی پایه و اساس فهم شرایط فرهنگی و اجتماعی جامعه می باشد و بیانگر آن خواهد بود که وضعیت ارزش و هنجاری های موجود و مطلوب چه وضیت را نشان می دهد.

در این باره صاحب نظران همواره با این پرسش مواجه اند که در دنیایی که به شدت متحول است، اقشار و گروه های مورد نظرشان در ابعاد مختلف سبک زندگی چقدر به الگوهای رفتاری و هنجاری مورد توافق اهمیت می دهند؛ در مقابل از منظر دیگر، میزان انطباق پذیری و همسویی سبک زندگی آنها را با وضعیت و تحولات حاکم بر جامعه می توان مد نظر قرار می گیرد؛ زیرا معتقدند که سبک زندگی مردم جوامع مختلف نیز در حال تغییر بود و اصرار بر روشه های سنتی و کارکردهای آنها امکان پذیر نیست. اینکه جامعه ایثارگران و نیز در پی آن خانواده های آنها چقدر در تحولات اجتماعی و فرهنگی جامعه ملی و فراملی ادغام شده اند، از اهمیت بسزایی برخوردار است.

از این رو، امروزه با شکل گیری انواع سبک های زندگی تحت تاثیر مصارف رسانه ای، فعالیت های فراغتی، سلائق و گرایشات فردی؛ پوشش و مدیریت بدن، فعالیت های اجتماعی، و... در پی جستجوی این پدیده هستیم که وضعیت سبک زندگی ایثارگران و خانواده هایشان بر حسب الگوها و مولفه های مختلف چگونه است؟ و در قالب چه نوع سنخ هایی قابل شناسی و خوشه بندی می باشد؟ وضعیت سبک زندگی ایثارگران و خانواده های چقدر منطبق با الگوهای اسلامی و ایرانی بوده و به تعبیر بوردیوی معیارهای مختلف اسلامی و ایرانی سبک های زندگی چگونه و تا چه حد مبنای «تشخص» آنها قرار می گیرد؟ سنخ های مختلف سبک زندگی جامعه ایثارگران تا چه حد بر حسب وضعیت ایثارگری و متغیرهای زمینه ای متفاوت می باشد؟

سیاستهای کلی و راهبردهای دولت

بند ۴۶ محور آمایش سرزمین، امور زیست محیطی و توسعه پایدار سیاست های کلی نظام در برنامه چشم انداز: شناخت عناصر سازنده فرهنگ، هنر، دانش و تمدن اسلامی و ایرانیبه عنوان عناصر هویت ملی و بهره گیری از مزیت های تاریخی و فرهنگی مناطق مختلف کشور

اهداف پژوهش

در مجموع هدف اصلی این مطالعه بررسی سنخ های مختلف سبک زندگی جامعه ایثارگران سراسر کشور و اولویت بندی آن می باشد. به طور دقیق اهداف فرعی زیر بدین ترتیب است:

- ۱- مرور تجربی، مفهومی و نظری سبک زندگی، سنخ ها و ابعاد آن
- ۲- شناسایی معیارها و شاخص های سنخ های مختلف سبک زندگی
- ۳- بررسی الگو و اولویت های سنخ های سبک زندگی ایثارگران در ابعاد مختلف
- ۴- تحلیل وضعیت سبک زندگی بر حسب متغیرهای زمینه ای و وضعیت ایثارگری آنها

اهمیت و ضرورت پژوهش

بی تردید سرعت و گستره وسیع تغییر و تحول در زندگی امروزی و نیز کثرت الگوهای مورد توجه، پرداختن به موضوع سبک زندگی را با اهمیت نموده است. پس انتظار می رود در هر جامعه ای که درگیر چنین تحولاتی گردد سبک زندگی به عنوان مسئله ای جامعه شناختی قابل طرح بوده، و مسئولان و نهادهای مختلف از حیث هنجاری، آن را مورد توجه قرار می دهند. به علت روند سریع تحولات اجتماعی در نیمه دوم قرن بیستم و پس از آن در آغاز هزاره جدید، ماهیت موجودیت‌های اجتماعی به شدت سیال و متحول شده است. وقتی دنیای اجتماعی متحول می‌شود، به مفاهیمی نو برای درک کردن آن نیازمندیم. مهمترین تحول پدید آمده در قرن اخیر گسترش تاریخی مصرف بوده است و در نتیجه، جامعه به مفاهیمی جدید برای تحلیل جامعه نیازمند است. مفهوم یا مفاهیمی که بتواند تحول پدید آمده را در خود بروز داده و برنامه پژوهشی جدیدی را پیش روی علوم اجتماعی قرار دهند، ظاهراً مفهوم «سبک زندگی» چنین خصایصی را داراست. بنابراین در ایران بعد از پایان جنگ، و تحولات رخ داده به گونه ای است که مفاهیم و سازه های مختلفی بایستی درصدد این تحولات در راستای دگرگونی های فرهنگی و اقتصادی در عرصه ملی و بین المللی بود.

با نگاه به تغییرات و تحولات جامعه ایرانی، و نیز حاکمیت گفتمان دینی، در چند سال اخیر توجه به سبک زندگی نیز اهمیت بسیاری را نشان داده است. «در راستای تحقق مطالبات مسئولان نظام در بند ۴ از پیوست حکم انتصاب اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۹۰/۳/۱۷ مبنی بر طراحی و تدوین برنامه ای جامعه برای ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی در کشور و زمینه سازی برای اجرایی شدن آن توسط دستگاه های مسئول «کمیسیون تدوین برنامه جامعه سبک زندگی اسلامی - ایرانی» در دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، تشکیل شد.

سبک زندگی فرهنگی یا مادی - پیامدهای گسترده ای برای زندگی فردی و اجتماعی دارد. سبک زندگی ممکن است عامل بهره برداری بهتر از انرژی یا از هم پاشیدن خانواده، تولید الگوهای مهاجرت، میزان جرم و جنایت، بهداشت و توزیع رفتارهای بهداشتی باشد. بنابراین به لحاظ نظری و عملیاتی جای این پرسش است که شکل گیری انواع سبک زندگی چه آثار و پیامدهایی داشته که به نوبه خود اهمیت و ضرورت این مطالعه را عیان می سازد؛ زیرا از یک طرف می توان الگوهای نهادی رفتارها و باورها را مطالعه از طریق فهم منطق این تحولات و روایت آن برای مردم در یافتن سبک زندگی مطلوب سهیم شوند. «بنابراین علاوه بر جنبه های ذهنی، جنبه های عینی نظام ارزشی یک جامعه را در بر می گیرد و برای هر گونه سیاستگذاری ضروری است «هر گونه سیاست اجتماعی که به تغییر و مدیریت اجتماعی توجه دارد باید متوجه منظومه خاص و سلسله مراتب معنادار چشم اندازهای سبک زندگی باشد». به عبارتی هر گونه سیاست گذاری و تصمیم گیری در زمینه مدیریت اجتماعی، مستلزم کشف چشم اندازهای بی شمار سبک زندگی مردم جامعه است.

در واقع سبک زندگی نه تنها قابلیت توصیف و تحلیل اجتماعی را دارد؛ بلکه تا حدودی امکان آسیب شناسی اجتماعی و مدیریت امور را می تواند فراهم آورد. جامعه ایرانی، یک جامعه در حال توسعه است؛ بالطبع این جداگستگی، در نحوه زندگی و رفتار افراد این جامعه اثر گذاشته و تغییرات بنیادینی در سبک و نوع زندگی آنها خواهد داشت. بنابراین، فهم درست و عمیق این تغییرات و آسیب شناسی سبک و فرهنگ زندگی کنونی جامعه ایرانی، یک ضرورت اجتناب ناپذیر می نماید. چنین ضرورتی، علاوه بر دغدغه مقامات عالی نظام، چند سالی است که در بین محققان و اندیشمندان مطرح شده و کارهای تحقیقاتی خوبی انجام گرفته است. با واکاوی و ارزیابی تحلیلی تحقیقات دو دهه اخیر سبک زندگی در کشور، نوعی دور شدن از هنجارها و باورهای گذشته جامعه قابل مشاهده است.

«اما چرا مطالعه سبک زندگی تا این حد اهمیت دارد؛ اول آنکه همانطور که بیشتر توضیح دادیم، مطالعه سبک زندگی به عنوان مفهومی سازه ای، پیچیده و مهم در جامعه شناسی و مطالعات فرهنگی، فهمی از شرایط فرهنگی موجود را میسر می سازد و به ما نشان می دهد که در بطن جامعه ای که حداقل تفاوت را می نمایاند، واقعاً چه تنوعاتی موجود است. در حقیقت بکارگیری مفهوم سبک زندگی و تعمیق آن، هنجارهای پنهان در اذهان مردمان را واگویه می کند. این گونه تفسیر واقعی به دست پژوهشگر

می‌دهد که الگوهای موجود یا در حال شکل‌گیری جهت‌گیری‌های رفتاری را مد نظر دارد است که شاید در نگاه اول بی‌اهمیت جلوه کند. اما برای جامعه‌شناسی تیزبین و نکته‌سنج قابل‌تامل است و می‌تواند کمکی بزرگ برای مسئولان کشور باشد که دغدغه مستمرشان حوزه مسائل و تحولات فرهنگی در ایران است». همچنین بکارگیری و استفاده از مفهوم سبک زندگی، کمک شایانی به درک تحولات فرهنگی پنهان و نگران‌کننده خواهد کرد. سبک زندگی دلالت‌هایی در فهم هویتی، خلاقیت‌های فردی و همچنین برداشت‌های متکثر افراد از جریان‌های فرهنگی را با خود دارد. چنان‌که هویت‌های نوظهور از مدخل همین عرصه‌های به‌ظاهر ساده اجتماعی، فرهنگی، رفتارهای متمایز و حتی مخالف با فرهنگ غالب مجال بروز می‌یابند. جامعه ایرانی، یک جامعه در حال توسعه است بالطبع این جداگستگی، در نحوه زندگی و رفتار افراد این جامعه اثر گذاشته و تغییرات بنیادینی در سبک و نوع زندگی آنها خواهد داشت. بنابراین، فهم درست و عمیق این تغییرات و آسیب‌شناسی سبک و فرهنگ زندگی کنونی جامعه ایرانی، یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. بر این اساس تاکنون مطالعات بسیاری در زمینه سبک‌های زندگی در کشور صورت گرفته است، اما این مطالعات خواه به علت عمومیت مطالعه و خواه محدوده و زمان پژوهش به هیچ وجه نمی‌تواند نیاز سازمان «بنیاد شهید و امور ایثارگران» را در وضعیت کنونی برآورده کند. پس هر گونه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در زمینه مدیریت امور و مسائل اجتماعی، مستلزم کشف چشم‌اندازهای سبک زندگی ایثارگران جامعه است.

در واقع به غیر از مصرف، انتخاب گر شدن آدمیان، گسترده تر شدن دایره انتخاب‌های فردی، و بالاخص اهمیتی که این انتخابها برای زندگی فردی و اجتماعی پیدا کرده اند و ارتباط یافتن سبک زندگی با هویت و همچنین سرنوشت اقتصادی و اجتماعی، سبب شده که با توصیف و تحلیل وضعیت سبک زندگی خانواده‌های ایثارگر بتوان به طور عمیق تر به ابعاد هویتی افراد پی برد و رفتارهای مختلف آنها را پیش بینی کرد تا از این رو شناخت سبک‌های زندگی ایثارگران پیش شرط ضروری یک سیاست‌گذاری فرهنگی و اجتماعی موفق توسط سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران گشته تا در نهایت بتوان به سوی الگوهای مطلوب ایرانی و اسلامی حرکت نماید.

مقیاس سازی سبک زندگی در جامعه ایران

با عنایت به رهیافت «گشتالتی سبک زندگی» در جامعه ایران و نیز بر اساس سنت روش شناختی پژوهش، متأثر از مفهوم «ایده آل تایپ» ماکس وبر، می توان الگوها و مولفه های سبک زندگی را در قالب مقیاس های مختلف مورد سنجش قرار داد. بر این اساس جهت آماده سازی مقیاس سبک زندگی مراحل زیر صورت گرفته است:

جدول ۱: مراحل مقیاس سازی سبک زندگی در جامعه ایران

مراحل	اهداف	شیوه
مرحله اول	رهیافت گشتالتی سنجش سبک زندگی	تیپ ایده آل
مرحله دوم	تعریف، ابعاد و مولفه های سبک زندگی	مرور نظامند
مرحله سوم	ارزیابی الگوی سبک زندگی اسلامی ایرانی	دلفی (تحلیل کمی و کیفی)
مرحله چهارم	آماده سازی و سنجش مقدماتی سبک زندگی	بررسی اعتبار و پایایی
مرحله پنجم	سنجش سنخ های مختلف سبک زندگی	تحلیل داده ها

در حقیقت، مقیاس (scale) اندازه ترکیبی یک مفهوم است. اندازه‌های مرکب از داده‌های بر آمده از چند پرسش و معرف. بنابراین مقیاس سازی فرایندی که یک پژوهشگر با انتساب معرف هایی در یک قالب با سازماندهی خاصی شدت یا جهت یک پدیده را می‌سنجد، اطلاق می‌شود.

مرحله اول: رهیافت گشتالتی سنجش سبک زندگی

با توجه با مباحث قبلی در برداشتی کلی و جدای از انواع سبک های زندگی سه نوع فرهنگ و هویت در جامعه ایران در مجموع در نظر گرفته شد، تا در ابعاد مختلف و براساس روش شناسی تیپ ایده آل وبر مورد بررسی قرار گیرد. تیپ ایده‌آل، نمونه آرمانی یا نمونه ناب، یکی از مفاهیمی است که ماکس وبر به عرصه روش‌شناسی علوم اجتماعی و فرهنگی وارد کرد؛ که باید آن‌را به معنای طرح فکری فهمید .

تیپ آرمانی از منظر وبر یک ساختار تحلیلی انتزاعی و جامع هست، که به لحاظ تجربی در واقعیت می تواند مورد استفاده قرار گیرد. تا یک واقعیت یا کنش با آن مورد مقایسه قرار گیرد، هر چند ممکن است ایده های ارائه شده با آنچه در واقعیت تجربی ارائه می شود؛ تفاوت داشته باشد. البته باید در نظر داشت، تیپ های ایده آل مفاهیمی نیستند که واقعیت با آنها مقایسه می شود، بلکه ایده آل هایی هستند که واقعیت به کمک آنها به نحو سنجیده ای مورد قضاوت قرار می گیرد.

نمونه آرمانی یک ساختار تحلیلی است که کار یک گز زمین پیمایی را برای یک محقق انجام می دهد. او با این وسیله می تواند همانندی ها و انحراف ها را در موارد عینی تشخیص دهد. این مفهوم برای بررسی مقایسه ای یک روش بنیادی فراهم می سازد. «یک نمونه آرمانی را با تشدید یکجانبه یک یا چند دیدگاه و با ترکیب پدیده های عینی و منفردی ساخته می شود که در واقع بسیار پراکنده و جدا از هم اند و کم و بیش حضور دارند و گهگاه غایب اند و بر حسب همان دیدگاه های یکجانبه تشدید شده، به صورت یک ساختار تحلیلی یکپارچه سامان می گیرند». نمونه آرمانی به آرمان های اخلاقی راجع نیست، چرا که می توان یک نمونه آرمانی هم از یک عشرتکده و هم از یک نمازخانه به دست داد. مراد وبر از این مفهوم، میانگین های آماری نیز نبود. بر همین اساس وبر در تعریف جامعه شناسی می گوید: «جامعه شناسی علمی است که مبادرت به فهم تفسیری کنش اجتماعی می کند، تا از این رهگذر به تبیین علی روند و جلوه های آن دست یابد. کنش عبارت از تمام رفتارهای انسانی است که در آن فرد کنشگر،

معنای ذهنی را به رفتارشان نسبت می دهد؛ کنش در این معنا ممکن است که مشهود یا صرفاً درونی و ذهنی باشد. بنابراین، وبر در مورد فهم کنش انسانی معتقد است که باید به فهم معانی ای پرداخت که در پس ذهن افراد وجود دارد؛ این گونه است که می گوید: «شناخت معنای فرهنگی وقایع و الگوهای انضمامی تاریخی تنها هدف انحصاری و نهایی علوم اجتماعی است».

آرمانی بودن این بنای مفهومی از آن روست که مبین یک یوتوپیی (آرمان)، یا بهتر است گفته شود، عقلانی کردن آرمانی است که هرگز در کیفیت نایش در واقعیت تجربی و ملموس دیده نمی شود و یا بسیار به ندرت دیده می شود. به عبارت دیگر، تیپ ایده آل تنها حکم ابزار و وسایلی را دارد که در دادن صراحت و یکنواختی معنادار به موضع تحقیق ما را یاری می دهد. بنابراین آفریدن یک الگوی مجازی (تیپ ایده آل) فی نفسه هدف نیست، بلکه هدف از آن تنها تسهیل تحلیل تجربی است و سود کاربردی دارد. در حالیکه منظور وبر از نمونه آرمانی، در واقع ترکیبی از واقعیت و حقیقت است و فقط نوع خوب یک پدیده نیست، در این مطالعه در عین اینکه ابعاد و الگوهای مختلف سبک زندگی مورد مطالعه قرار می گیرد؛ به لحاظ تجربی نیز مورد سنجش قرار می گیرد. بر این اساس با تکیه بر «تیپ ایده آل ویر» می توان ساخت مفهومی سبک زندگی را ابتدا در قالب سه نوع سنخ سبک زندگی در نظر و وضعیت شاخص های سبک زندگی در ایران و سایر کشورهای جهان، می توان تصویری از الگوی سبک زندگی موجود و مطلوب برای جامعه ایران در ابعاد مختلف ارائه نمود.

فرایند ساختن تیپ ایده آل وبری سبک زندگی مردم ایران، با توجه به دو شاخص کمی سبک زندگی و توزیعی الگوهای سبک زندگی مورد بررسی قرار داد. در واقع برای ساخت و سنجش «تیپ ایده آل سبک زندگی در جامعه ایران» ابتدا طریق مرور سیستماتیک، محتوای سنخ و الگوها تعیین می شود؛ در مرحله بعد توافق صاحب نظران در مورد آن تامین و در نهایت از طریق پیمایش مورد سنجش قرار می گیرد.

مرحله دوم: تعریف، ابعاد و مولفه های سبک زندگی

بر اساس مطالعات گذشته و نیز مرور سیستماتیک آنها، تعریف این پژوهش از سبک زندگی عبارت است: فعالیت ها، طرز تلقی ها، باورهای نظام مندی که از ذوق و سلیقه فرد ناشی می شوند و در عین حال به صورت نمادین به فرد هویت می بخشد و در قالب الگوهای سبک زندگی قالب مطالعه می باشد.

در واقع مطابق لنز نظری و چارچوب مفهومی چهار نوع سبک زندگی اسلامی، ایرانی، مدرن و نامتعارف از همدیگر متمایز شده است که تعریف هر یک از سنخ ها بدین شرح است:

تعریف نظری سبک زندگی: فعالیت ها، طرز تلقی ها، باورهای نظام مندی که از ذوق و سلیقه فرد ناشی می شوند و در عین حال به صورت نمادین به فرد هویت می بخشد و در قالب الگوهای سبک زندگی قالب مطالعه می باشد.

الگوهای (ابعاد) سبک زندگی: در این مطالعه الگو، به معنای ابعاد یا محورهایی که هر یک از بخش های سبک زندگی را در بر می گیرد. در سبک زندگی، الگو، نظامی از ابعاد فردی، جمعی، بدنی، ذهنی، محیطی بوده، که به نوعی بیانگر شرایط هستی اجتماعی، جهان اجتماعی و نقش های اجتماعی افراد است. پس در مطالعات صورت گرفته برای سنجش سبک های زندگی مختلف انواع الگوهای یا محورها در نظر گرفته شده است. در این مطالعات الگوی های مورد سنجش عبارتند از: الگوهای خرید و مصرف، مدیریت بدن، فراغت، زندگی خانوادگی، کسب و کار، زیست محیطی و تعاملات اجتماعی.

مولفه های سبک زندگی: در خصوص مولفه های سبک زندگی، جامع ترین دسته بندی را ادوارد فرن ارائه کرده است. او این مولفه ها را در سه گروه دسته بندی می کند: ۱- فعالیتها (مانند کار و سرگرمی) ۲-علاقه مندی ها(مانند خانواده و رسانه) ۳-عقاید (مانند موضوعات سیاسی و اجتماعی).

در جامعه معاصر، اندیشه‌های فراگیر در مورد کار، سلامتی و اوقات فراغت، زیربنایی است که بسیاری از سبک‌های زندگی بر مبنای آن عمل می‌کنند. برای مثال، در همین اواخر علاقه خاصی به سبک‌های زندگی در ارتباط با سلامت و به ویژه ارتقاء بهداشت و سلامت مردم جامعه ایجاد شده است.

با توجه به وجه انتزاعی سنخ‌های مختلف سبک زندگی و در جهت هر چه انضمامی نمودن آن، این مفهوم و برای تعیین مصادیق عینی، سه مولفه میزان فعالیت، عقاید و علائق فع در نظر گرفته شده است. به منظور فهم سبک زندگی، محققان روان‌نگاشتی به ویژه سولمن و دمبی از سرواژه ای آی او^۵ (AIO) به عنوان مصادیق این مفهوم به کار می‌برند که با تعیین فعالیت‌ها، علایق و عقاید آن‌ها توصیف می‌شود. از دیدگاه آسل متغیرهای سبک زندگی این‌گونه تعریف می‌شوند: فعالیت‌ها: مردم چگونه وقتشان را می‌گذرانند؟ علایق: به چه چیزهایی در محیط توجه می‌کنند؟ عقاید: در مورد خودشان و دنیای اطرافشان چگونه فکر می‌کنند؟ در این مطالعه مولفه‌هایی از قبیل وضعیت فعالیت، علائق و عقاید افراد در محورهای مختلف سبک زندگی مد نظر می‌باشد.

<p>• سنخ سبک زندگی اسلامی</p> <p>• مولفه های سبک زندگی: نظام معنایی، نظام ارزشی و نظام رفتار</p>	<p>الگوهای سبک زندگی: الگوی خرید و مصرف، الگوی مدیریت بدن، الگوی فرغتی، الگوی زندگی خانوادگی، الگوی کسب و کار، الگوی زیست محیطی و الگوی تعاملات اجتماعی</p>
<p>• سنخ سبک زندگی ایرانی</p> <p>• مولفه های سبک زندگی: نظام معنایی، نظام ارزشی و نظام رفتار</p>	<p>الگوهای سبک زندگی: الگوی خرید و مصرف، الگوی مدیریت بدن، الگوی فرغتی، الگوی زندگی خانوادگی، الگوی کسب و کار، الگوی زیست محیطی و الگوی تعاملات اجتماعی</p>
<p>• سنخ سبک زندگی مدرن</p> <p>• مولفه های سبک زندگی: نظام معنایی، نظام ارزشی و نظام رفتار</p>	<p>الگوهای سبک زندگی: الگوی خرید و مصرف، الگوی مدیریت بدن، الگوی فرغتی، الگوی زندگی خانوادگی، الگوی کسب و کار، الگوی زیست محیطی و الگوی تعاملات اجتماعی</p>

شکل ۱: تیپ ایده آل سنخ‌ها، ابعاد و مولفه‌های سنجش سبک زندگی در جامعه ایران

مرحله سوم: ارزیابی الگوی سبک زندگی اسلامی ایرانی

برای سنجش وضعیت سبک زندگی جانبازان و خانواده‌هایشان، ابتدا برای حصول اعتبار نتایج، با کمک گرفتن از روش دلفی ابعاد و مولفه‌های تدوین شده مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. روش دلفی شامل یک پیمایش دو یا چند دوری است که در دور دوم، نتایج دور اول در دسترس مشارکت‌کنندگان قرار می‌گیرد، به طوری که آنها بتوانند در صورت تمایل، ارزیابی‌های اولیه خود را تعدیل یا به نظرهای قبلی خود مطالب اضافه کنند. کاربرد روش دلفی با مشارکت افرادی انجام می‌پذیرد که در موضوع پژوهش دارای دانش و تخصص باشند. این افراد با عنوان پانل دلفی شناخته می‌شوند.

۵. AIO (activities, interests, opinions)

روش پژوهش

در دسته بندی کلی مطابق پارادایم اثبات گرایی و تفسیرگرایی دو نوع تحقیق کمی و کیفی قابل تفکیک است، که هر یک شامل روش های کمی (پیمایش، آزمایش، تحلیل محتوا و ..) و کیفی (گراند تئوری، پدیدارشناسی و ..) خاص خود می باشند. در این مطالعه برای پاسخ به سوالات و اهداف اساسی پژوهش مناسب از روش تحقیق ترکیبی و بر اساس دو روش تحقیق دلفی و پیمایش صورت می گیرد. بر این اساس می توان دو فاز برای اجرای این مطالعه در نظر گرفت:

فاز اول) استفاده از روش دلفی

بعد از مطالعه اکتشافی نظری، تجربی، دینی و تاریخی پیرامون ابعاد و معیارهای سبک زندگی سعی می شود با کمک گرفتن از روش دلفی به تکمیل و تدقیق معیارهای مورد نظر از منظر صاحب نظران پرداخته شود. روش دلفی به عنوان یکی از روش های ساخت یافته برای ایجاد وفاق در دهه ۱۹۵۰ میلادی در شرکت «راند» ابداع شد و برای پیش بینی بکار رفت. این روش، رویکردی تیمی به تصمیم گیری است که با تعریف مسأله آغاز، سپس با آماده سازی دو یا سه سؤال اجرایی ادامه و با تحلیل پاسخ ادامه می یابد، که می توان فن شناخت و اولویت بندی نظر کارشناسان بدان نام نهاد.

در این تکنیک هدف، گردآوری نظرات مشترک متخصصان با استفاده از پرسشنامه ها و مصاحبه های مکرر و بازخورد نتایج کنترل شده است. به عبارت دیگر، زمانی که بخواهیم درباره اتفاق نظر یک گروه از صاحب نظران در مورد یک موضوع یا مسأله خاص به بررسی بپردازیم، از فن دلفی استفاده می شود. در این مطالعه طی چند مرحله اقدام به روش دلفی می گردد. بر این اساس ابتدا پانل اعضای صاحب نظر مشخص می گردد تا در این مطالعه مشارکت نمایند (مراد کمیته سبک زندگی بنیاد) و به نظرخواهی از آنها پیرامون معیارهای سبک زندگی اسلامی ایرانی ایثارگران پرداخته می شود. البته کاربرد روش دلفی با مشارکت افرادی انجام می پذیرد که در موضوع پژوهش دارای دانش و تخصص باشند. این افراد با عنوان پانل دلفی شناخته می شوند. یکی از روش های مورد استفاده در این زمینه، نمونه گیری هدف دار یا قضاوتی است. در این دوره پرسشنامه به صورت ساخت نایافته تنظیم و برای آنها ارسال می گردد. تا پرسشنامه را تکمیل و نظرات اصلاحی خود را اعلام نمایند. پژوهشگر با تحلیل و پالایش این ایده ها، حذف موارد تکراری، و کاربرد واژگان یکسان، لیست نهایی معیارها را استخراج می نماید. در دور بعدی میزان اولویت هر معیار را به ترتیب می توان مشخص گردد. سپس این پرسشنامه به اعضای پانل ارسال می گردد. در این دوره محورها و ابعاد پرسشنامه کامل تر خواهد شد. دور سوم دلفی دستیابی به محورها و معیارهای نهایی سبک زندگی اسلامی ایرانی می باشد. انجام روش دلفی پس از دوره سوم و دستیابی به اتفاق نظر مطلوب پایان خواهد یافت. در واقع جمعیت آماری این مرحله از تحقیق کلیه صاحب نظران حوزه سبک زندگی می باشند.

فاز دوم) استفاده از روش پیمایش

با مطالعه وضعیت سبک زندگی ایثارگران و ساخت علمی پرسشنامه نوبت پیمایش نظرات خانواده های ایثارگران رسیده است. با عنایت به در نظر گرفتن طرح در قالب سطح کشور جمعیت آماری این پژوهش کلیه خانواده های ایثارگران در سال ۱۳۹۸ می باشد که برای سنجش نظرات آنها نیاز به تعیین حجم نمونه و نمونه گیری هستیم. برای برآورد حجم نمونه تحقیق مراحل زیر طی شده است:

۱- تعیین دقت احتمالی مطلوب

حجم نمونه مقتضی به دو عامل کلیدی بستگی دارد: درجه دقت مورد نظر برای نمونه و میزان تغییر در جمعیت بر حسب خصوصیات اصلی مورد مطالعه. بر این مبنا محقق ابتدا باید تصویری هر چند غیر دقیق از دقت احتمالی مطلوب داشته باشد تا برآورد حجم نمونه امکان پذیر شود که در این تحقیق ۰/۰۶ برآورد شده است.

۲- پیدا کردن فرمول برآورد n:

پس از برآورد دقت احتمالی مطلوب، نوبت تعیین فرمول برای برآورد n می‌رسد. در زیر فرمول برآورد n برای یک متغیر کمی ارائه شده است:

۳- پیش برآورد واریانس

به دست آوردن برآورد واریانس، از چند طریق صورت می‌گیرد؛ ابتدا، این که پیش برآورد واریانس از تحقیقات مشابه پیشین به دست آید، در غیر این صورت اگر تحقیق مورد نظر دامنه وسیعی داشته باشد، با انجام یک زمینه‌یابی در جوار مقاصد دیگر، واریانس پدیده مورد مطالعه را هم می‌توان پیش برآورد کرد (سرای، ۱۳۷۲:۱۳۶). در این پژوهش پیش برآورد واریانس از طریق انجام یک طرح مقدماتی به دست می‌آید، به نحوی که حدود ۵۰ پرسشنامه در ابتدا تکمیل می‌گردد و از نتایج حاصل، واریانس مورد نظر محاسبه می‌گردد و در فرمول فوق قرار داده شد.

۴- برآورد حجم نمونه

با توجه به تعیین دقت احتمالی مطلوب با ضریب اطمینان مورد نظر، و انتخاب فرمول حجم نمونه و نیز واریانس محاسبه شده، برآورد حجم نمونه صورت می‌گیرد.

$$d: \text{دقت احتمالی مطلوب} = 0.06$$

$$t: \text{ضریب اطمینان } 95 \text{ درصد} = 1.96$$

$$S: \text{پیش برآورد واریانس} = 1.75$$

با قرار دادن اطلاعات مذکور در فرمول برآورد n برای متغیرهای کمی، حجم نمونه به دست آمده ۱۱۰۰ نفر می‌باشد. البته برای جلوگیری از کاهش حجم نمونه، در نهایت با ۱۲۰۰ نفر مصاحبه به عمل آمد.

شیوه نمونه‌گیری این مطالعه «نمونه‌گیری چند مرحله‌ای» می‌باشد (از نوع نمونه‌گیری احتمالی) به طوری که سعی گردید طی مراحل متفاوت، به تدریج به نمونه واقعی دست یافت. هر یک از این مراحل، بدین شرح است:

مرحله اول) روش نمونه‌گیری خوشه‌ای: برای نمونه‌گیری از کلیه ایثارگران و خانواده‌های آنها در سراسر کشور، واحد اول نمونه‌گیری «تعداد استان‌های کشور» می‌باشد که سبب شد از مجموع استان‌های کشور، ۴ استان تهران، لرستان، خوزستان و خراسان رضوی به عنوان خوشه‌ای از مجموعه‌ای از استان‌های همگن درگیر با جنگ و یا دور از فضای جنگ مشخص شوند؛ به نحوی که استان خراسان رضوی جزء استان‌هایی که از فضای جنگ به دور بوده، لحاظ گردید. در مقابل آن استان خوزستان انتخاب شد. سپس استان لرستان به عنوان استانی تا حدودی آسیب پذیر از جنگ بوده در نظر؛ و در نهایت استان تهران در حد وسط این فضا برای جمع آوری اطلاعات برگزیده شد.

مرحله دوم) روش نمونه‌گیری برحسب احتمال متناسب با حجم (PPS): واحد نمونه‌گیری سوم از طریق «نسبت افراد شاهد، جانباز و آزاده» به تعداد کل آنها مشخص شد تا دستیابی به نمونه عملیاتی تر گردد.

جدول ۲: وضعیت برآورد حجم نمونه در استان‌های مختلف

استان	تعداد نمونه
تهران	۴۲۰
خراسان رضوی	۳۰۰
خوزستان	۲۸۰
لرستان	۲۰۰
جمع	۱۲۰۰

مرحله سوم) روش نمونه‌گیری تصادفی ساده (SRS): در نهایت، با توجه به پراکندگی ایثارگران در سطح چهار استان تهران، خوزستان، لرستان و خراسان رضوی، مراکز استانها انتخاب می‌شوند. با توجه به اینکه تلفن‌های تماس خانواده‌ها وجود داشت برای دسترسی به نمونه‌های مورد نظر از پیمایش تلفنی استفاده گردید به نحوی که بخش فناوری بنیاد شهید حداقل چندبرابر نمونه شماره تلفن‌های افراد را در اختیار تیم پرسشگری قرار دادند تا به صورت تصادفی با آنها تماس گرفته شود. البته قبل از شروع عملیات پرسشگری راهنمایی پرسشگری تهیه و نیز با برگزاری جلسه توجیهی، پرسشگران با روند مصاحبه تلفنی آشنا شدند.

بحث و نتیجه گیری

جنگ به عنوان یک رخداد مهم، پیامدهای گسترده فردی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بسیاری را به همراه دارد. از این رو، هشت سال دفاع مقدس باعث شد ارزش‌ها و هنجارهای نوینی در قالب فرهنگ ایثارگری نهادینه شوند. «در بستر فرهنگ، هر موضع به مجموعه‌ای از هنجارها یا انتظارات مربوط می‌شود. این انتظارات، رفتارهایی را مشخص می‌کنند که می‌توان از فردی که موضعی دارد در برابر فرد دیگری که موضع دیگری دارد و بر عکس، انتظار داشت. مفهوم نقش به این انتظارات مربوط می‌شود». در واقع بخش اعظم رفتار انسان در متن ساختی که رفتار فوق در آن صورت می‌گیرد قابل درک است و نه بر حسب شخصیت افراد مورد نظر. اما با اتمام جنگ، فضای حاکم بر جامعه در چالش با نقش و کارکرد ارزش‌ها و هنجارهای گذشته قرار گرفت، به گونه‌ای که شاهد نوعی تحول از نگاه حماسی، احساسی و عقیدتی نسبت به جنگ به رویکرد عقلانی و انتقادی هستیم. طرفداران رویکرد ارزشی نخست، بر این اعتقادند که ارزش‌ها و هنجاری‌های ایثارگرانه را می‌توان در دوران صلح مورد بازخوانی، تولید و نمایش مستقیم قرار داد. در مقابل رویکرد دوم، با نقد اوضاع گذشته اما با برداشت نوینی بدان، سعی در فهم بهتر آن دوران دارند. در این راستا با تاریخی شدن چنین حادثه‌ای، دو نکته را می‌توان استنباط نمود: نخست اینکه، هر نسلی در هر دوره‌ای با نگاه خود به گذشته می‌نگرد و با توجه به وضعیتی که در آن بسر می‌برد گذشته را بازخوانی و بازنویسی می‌کند که حاصل آن، شکل‌گیری نگاه جدیدی نسبت به گذشته است. دوم اینکه، قابلیت یک حادثه بزرگ تاریخی و تا اندازه‌ای ویژگی آن، بر این است که توانایی پاسخگویی به نیازها را با روش‌های متفاوت در وضعیت‌های گوناگون دارد.

آنچه در این مطالعه با توجه به یافته‌های حاصل می‌توان انتظار داشت تحلیل و مقایسه درونی وضعیت سبک زندگی خانواده‌های ایثارگر با همدیگر می‌باشد؛ اینکه همسران و فرزندان شهید در مقایسه با سایر خانواده‌ها، سبک زندگی آنها کمتر اسلامی و بیشتر نامتعارف بوده و نیز در مقابل فرزندان و همسران جانباز در مقایسه با آزادگان، فرزندان و همسرانشان بیشتر مقید به رعایت سبک زندگی اسلامی می‌باشند.

در تحلیل این اوضاع می‌توان گفت که فرزندان و خانواده‌های ایثارگر از یک سو انتظار دارند بین جنبه‌های مختلف منزلت و بین منزلت‌های گوناگونشان هماهنگی وجود داشته باشد. به عبارتی وقتی در قالب خانواده‌های ایثارگر معرفی و شناخته می‌شوند و حتی خودشان نیز بیش از افراد عادی این نقش را می‌پذیرند، اما با تغییر فضای جامعه و فاصله گرفتن از فضای جنگ، احساس می‌کنند ایفای چنین نقش‌هایی میسر نیست.

در تحلیل نهایی با توجه به وضعیت اجتماعی، اقتصادی نیز سیاسی جامعه می‌توان از ایده نظری «دلهره منزلت»، در سازوکار روابط نظام فرهنگی و ساختار اجتماعی جامعه، و تأثیرش بر خانواده‌های ایثارگر کمک گرفت.

در واقع وقتی که ساختار اجتماعی به گونه‌ای تغییر یابد که منزلت اجتماعی افراد و گروه‌ها آن چنان که مورد انتظارات است، برآورده نمی‌شود، موجب دلهره منزلت می‌گردد. پس در واقع این که فضای اجتماعی می‌باشد که ارزش‌ها و هنجارهای را که واقعیت اجتماعی حاکم بر جامعه را نشان می‌دهد و مورد ارزش‌گذاری قرار می‌دهد. «دلهره منزلت یا دلهره مقام، نوعی اضطراب روانی است که هنگامی رخ می‌دهد که در مجموعه منزلت‌های فرد تضاد موجود باشد. به عبارتی محیط اجتماعی وی اعتباری را که حقاً به او تعلق دارد نسبت به او ادا نمی‌کند». دلهره منزلت شامل موارد زیر است:

الف) حاشیه ای بودن: یکی از انواع منزلت حاشیه ای بودن است. به عبارت دیگر حاشیه ای بودن عبارت است از زندگی فرد در دو یا چند دنیای اجتماعی بدون آنکه به هیچ یک از آنها کاملاً تعلق داشته باشد. حاشیه ای بودن منزلت برای گروه اضطراب روانی تولید می کند. «هیوز» بیان می دارد که فرد ممکن است از پنج طریق بکوشد حاشیه ای بودن خود را تقلیل دهد. یکی اینکه دست از مبارزه شسته و به منزلت قبلی خود رجعت کند، دوم این است که بگذارد یکی از منزلت های وی به عنوان یک منزلت نابود گردد. طریقه سوم این است که وی از منزلتی که با ... سایر اهداف منزلتی او تداخل می کند، کناره گیری کند. چهارم اینکه، فرد ممکن است یک یا چند منزلت خود را به صورتی باز تعریف شده بیابد که موجب حل تضاد مزبور گردد. بالاخره، نظام اجتماعی ممکن است به نحوی تغییر کند یا تغییر داده شود که گروه حاشیه ای تبدیل به بخش ادغام شده ای در مجموعه اجتماعی گردد. بدین ترتیب طبق فرمول بندی هیوز، نوعی از دگرگونی (چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی) برای تقلیل حاشیه ای بودن ضروری است. هیوز مدعی است که چنین منزلتی هم خود نتیجه دگرگونی سریع است و هم عاملی در دگرگونی محسوب می شود.

ب) ناهماهنگی در منزلت ها: نوع دوم دلهره مقام و منزلت از نبود آنچه که غالباً به نام تبلور منزلت، یا همگرایی منزلت ها یا هماهنگی منزلت ها عنوان می شود، ناشی می گردد. همانطور که «لنسکی» استدلال کرده است، ناهماهنگی منزلت ها «بعد غیر عمودی» منزلت است. بدین معنی که منزلت پدیده ای یک بعدی نیست، بلکه «مجموعه ای از موقعیت ها در مجموعه ای از سلسله مراتب مربوطه» است.

ج) کناره گیری از منزلت: نوع سوم دلهره منزلت توسط «هیگن» مشخص گردیده است. او تأکید شدیدی بر این امر داشت که یک گروه در یک جامعه ممکن است دچار کناره گیری از منزلت گردد. به معنی از دست رفتن منزلت گروه بخصوصی است که زمانی از آن برخوردار بوده اند. در واقع، این گروه به مرور زمان تحرک رو به پایینی خواهد داشت. این نوع از دلهره منزلت با نوع اول (حاشیه ای بودن) که مضمون آن کوششی برای تحرک روبه بالاست، و با نوع دوم (ناهماهنگی منزلت ها) که هیچ اشاره الزامی به تحرک ندارد متفاوت است.

«این یافته بدین معناست که پاسخگویانی که وضعیت کنونی گسترش فرهنگ ایثارگری را در حد پایین ارزیابی نموده اند، به عبارتی احساس می کنند ارزش ها و هنجارهای دفاع مقدس در حال از بین رفتن هستند، میزان منزلت اجتماعی خانواده های خود را در سطح پایین تری بیان داشته اند و بر عکس با داشتن نگرش مطلوب تر نسبت به این فرهنگ، پایگاه اجتماعی بالاتری را برای خود قائل اند. بنابراین نگرش فرزندان ایثارگر در قبال میزان منزلت اجتماعی شان تحت وجه نظر آنها نسبت به میزان گسترش فرهنگ ایثارگری می باشد که بطور نمادین و مشروعیت بخش با آن ارتباط پیدا می کند. بدیهی هر گاه این نگرش تحت تاثیر شرایط اجتماعی قرار بگیرد، منزلت اجتماعی خانواده ها آسیب پذیر می گردد. امری که می توان از آن به عنوان «دلهره منزلت» یاد نمود» نتایج بدست آمده در زمینه رابطه فرهنگ ایثارگری با روحیه ایثارگری نشان دهنده آن است که هر چه پاسخگویان وضعیت گسترش فرهنگ ایثار را در حد نامناسبی بیان نمایند، عمدتاً از روحیه ایثارگری بالاتری برخوردارند، در مقابل توجه کمتر به روحیات ایثارگری نشان از داشتن نگرش منفی آنهاست. همچنین منزلت اجتماعی خانواده ها با متغیر روحیه ایثارگری رابطه معناداری را نشان می دهد. البته به توجه به سه نوع دلهره منزلت می توان گفت، «ناهماهنگی منزلت» بیشتر در بین ایثارگران و در مقابل «حاشیه ای شدن منزلت» و «کنارگیری منزلت» بیشتر در بین اعضای خانواده های شاهد بود.

وجه آسیب شناسانه این قضیه از کارکردهای دلهره منزلت نشأت می گیرد. مالدینوفسکی استدلال می کرد که اگر چه ناهماهنگی منزلت ها واقعاً گرایش به هدایت مردم به سوی پشتیبانی از تغییر دارد. ولی از سویی بین افرادی که مشخصه آنها ناهماهنگی منزلت هاست نشانه های روانی - جسمی زیادی یافته است. بدین ترتیب در برخی موارد دلهره منزلت به جای آنکه به دگرگونی بینجامد، صرفاً موجب افزایش اختلالات روانی می شود. به علاوه آنهایی که دچار دلهره منزلت می شوند ممکن است تسلیم بی هنجاری شوند و حاملان روندهایی گردند که به بی سازمانی اجتماعی می انجامد، نه به ابتکاری از نوع خلاق.

در این میان آثار و کارکردهای مختلف بحث دلهره منزلت اجتماعی در بین فرزندان و خانواده های شاهد که میانگین نمره سبک زندگی اسلامی و ایرانی آنها پایین بود؛ از دو جنبه قابل تحلیل است؛ نخست اینکه وجود دلهره منزلت منجر به آسیب های

روانی و مسائل اجتماعی می‌گردد. بر این اساس، وضعیت شرایط اجتماعی و طرز تلقی فرد شرایط متفاوتی را برای آنها از نظر حیثیت اجتماعی ایجاد می‌کند که در صورت پیوند خوردن با آسیب‌های روانی و جسمی باعث بروز ناسازگاری پایگاهی می‌گردد، که این امر به نوبه خود منجر به پدید آمدن تنشها و فشارهای روانی مخرب و غیر قابل کنترل می‌گردد. بنابراین بخشی از آثار دلهره منزلت در بین خانواده‌های ایثارگر را در قالب مسائل روانی، از خود بیگانگی و بی‌هنجاری رفتاری می‌توان مشاهده نمود. این نکته بدین معنی است که عده‌ای از فرزندان ایثارگر انتظار دارند بین جنبه‌های مختلف منزلت و بین منزلت‌های گوناگونشان هماهنگی وجود داشته باشد. به عبارتی وقتی در قالب خانواده‌های ایثارگر معرفی و شناخته می‌شوند و حتی خودشان نیز بیش از افراد عادی این نقش را می‌پذیرند، اما با تغییر فضای جامعه و فاصله گرفتن از فضای جنگ، احساس می‌کنند ایفای چنین نقش‌های میسر نیست. پس می‌توان عنوان نمود بسیاری از آنها تحت برخی از شرایط اجتماعی کمتر دوست دارند در مقام و منزلت یک فرزند شهید، جانباز و یا آزاده نقش بازی کنند و هویت یابی نمایند. جنبه دوم آثار دلهره منزلت به ارتباط معنایی و نمادین منزلت اجتماعی خانواده‌های ایثارگر با نگرش آنها نسبت به وضعیت کنونی گسترش فرهنگ ایثارگری بر می‌گردد. و سعی بر این دارند که ارزش‌ها و هنجارهای ایثارگرانه دوره جنگ در فضای صلح اهمیت، کارکرد و نقش گذشته را داشته باشند، که به نوبه خود چالش در عملکرد آنها را شاهد هستیم.

پیشنهادات

با توجه به نتایج حاصل برخی از پیشنهادها و راهبردهای علمی و اجرایی به شرح زیر می‌باشد:

- همانطور که یکی از اهداف این مطالعه ساخت مقیاس سنخ‌های سبک زندگی (اسلامی، ایرانی، مدرن و نامتعارف) بود و طبق نتایج اعتبار و پایایی حاصل قابلیت انجام و اجرای آن فراهم شده است. به محققان علاقه‌مند پیشنهاد می‌گردد که از این مقیاس به عنوان یک الگوی معتبر استفاده کنند تا بومی و دقیق‌تر گردد.
- انجام پژوهشی دیگر، برای بررسی سبک زندگی خانواده‌های ایثارگر با مردم عادی کل کشور تا بتوان وضعیت نمرات هر یک از سنخ‌های سبک زندگی اسلامی، ایرانی، مدرن و نامتعارف را مقایسه نمود. البته سرجمع به نظر می‌رسد وضعیت نمرات سبک زندگی اسلامی و ایرانی خانواده‌های ایثارگر بیش از مردم عادی باشد. «چنانچه مشخص گردید میزان آگاهی، نگرش و روحیه ایثارگری، فرزندان ایثارگر و شاهد بیش از جوانان عادی کشور است. گرچه به زعم بیشتر افراد جامعه حدس زده می‌شد که نمره این متغیرها در بین افراد عادی بالاتر باشد، ولی در این پژوهش مشاهده شد که فرزندان شاهد و ایثارگر به طور معناداری دارای آگاهی، نگرش و روحیه ایثارگری بیشتری هستند»
- تحلیل و تبیین بیشتر وضعیت سنخ‌های سبک زندگی در بین خانواده‌های ایثارگران در قالب نشست‌ها و درگیر نمودن صاحب‌نظران مختلف در این باره، تا بتوان از منظرهای مختلف به تحلیل و تفسیر این یافته‌ها پرداخت.
- تبیین وضعیت عوامل و زمینه‌های موثر بر سبک زندگی خانواده‌های ایثارگر؛ زیرا مطالعه حاضر بیشتر در صدد مقیاس‌سازی و توصیف چهار سنخ سبک زندگی در ابعاد و مولفه‌های مختلف بوده ایم؛
- با توجه به پیشنهاد تبیین علی وضعیت سنخ‌های زندگی در بین خانواده‌های ایثارگر، تبیین کارکردی و یا به عبارتی بررسی پیامدها و آثار چنین سنخ‌هایی از سبک زندگی می‌توان در تحلیل و تفسیر فرهنگ ایثارگری در بین خانواده‌های ایثارگر مفید و موثر باشد. نکته قابل توجه دیگر این است که عمده پژوهش‌ها در ایران سبک زندگی را به عنوان متغیری وابسته مورد بررسی قرار داده‌اند. شاید دغدغه‌های جامعه دانشگاهی ایران در درکی چیستی و چرایی این پدیده سبب این امر بوده است؟ لیکن از تأثیرات و پیامدهای اقتباس آن نیز نباید مغفول بماند. پیامدهای سبک زندگی از جهات متعددی حائز اهمیت است. برای نمونه امروزه در سطح جهانی مطالعاتی گسترده‌ای در زمینه تأثیرات سبک زندگی بر انواع بیماری‌ها صورت گرفته است.

- بررسی سنخ، ابعاد و مولفه های سبک زندگی ایثارگران در رسانه های جمعی، فیلم ها و سریال های مختلف می تواند در برساخت واقعیت اجتماعی زندگی ایثارگران مفید باشد.

- در بیشتر مطالعات سنجش سبک زندگی ایرانی، هم تراز با سبک زندگی اسلامی پرداخته نشده است. هر چند گاهی این دو سبک با تقدم و تاخر به صورت سبک زندگی اسلامی - ایرانی یا سبک زندگی ایرانی - اسلامی به کار برده می شود، اما هنوز منبع جامعی که به هر یک از این دو موضوع به صورت جداگانه یا ترکیبی از این دو پرداخته باشد، نیست که در این پژوهش مقیاس آن تهیه شده است.

- توجه به وضعیت جامعه ایران تعبیر «شیوه یا فرهنگ زندگی» دقیق تر از سبک زندگی است. زیرا فرهنگ و هویت انسان ایرانی مسلمان وجه مادی و معنوی، فردی و جمعی را در قالب انسان مدرن مد نظر دارد. بنابراین داشتن فهم جدید از سبک زندگی در عین نگاه آسیب شناسانه مبتنی بر تخیل جامعه شناسی در این مطالعه، تعبیری تجویزی از آن در قالب سبک زندگی به عنوان فاصله بین آنچه هست و باید باشد مد نظر است. در پژوهش حاضر نیز این امر مورد توجه قرار گرفته است.